

ПРАВО ЗВЕРНЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Сучасні проблеми розвитку суспільних відносин в Україні, розробка правових механізмів реалізації положень Конституції України, проведення адміністративної реформи в державі внесли і продовжують вносити істотні зміни до змісту державного управління. Однак проблема реалізації та захисту порушених прав громадян в Україні і на сьогоднішній день залишається актуальною і потребує негайного вирішення.

Ряд науковців у своїх працях досліджували окремі питання утвердження і забезпечення прав та свобод громадян і, зокрема, забезпечення права на звернення. Проте ці дослідження загалом стосувалися звернень, які подавалися до різних органів виконавчої влади, особливо увагу приділяючи скаргам громадян та порядку їх вирішення. Так, ці питання були предметом праць В.І. Ремнева, Л.Ф. Лісніцької, Н.Ю. Хаманьової, Х.П. Ярмакі, Є. Шевченка, С.Радутного, В.А. Болотової та ін. Слід також зазначити, що більшість досліджень щодо забезпечення права громадян на звернення здійснювалися у радянський період. Однак жодне з них не було присвячено проблемам звернення громадян до органів внутрішніх справ та шляхам їх вирішення, що є завданням даної статті.

Досить тривалий час у сфері відносин «громадянин – держава» домінують визначалася остання. Тільки після прийняття в 1996 р. Конституції України в ідеології держави відбулися певні зміни.

Стаття 3 Конституції України проголосила, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави [1].

Отже, відповідно до Конституції захист прав людини і громадянина – це обов'язок усіх без винятку органів державної влади та їх посадових осіб. Кожен із цих органів відповідно до свого юридичного статусу зобов'язаний не лише забезпечувати, але і здійснювати захист прав та свобод особи. Проте захист цих прав цілком лягає на правоохоронні органи, серед яких чільне місце посідають органи внутрішніх справ, зокрема, міліція.

Міліція за своїм статусом входить до системи органів державного управління і в цій ролі є носієм владних управлінських повноважень та організуючих начал як щодо власних сил та засобів, так і до системи управління зовнішнім середовищем.

Вона є також активною ланкою правоохоронної системи, на яку, згідно із Законом України «Про міліцію», покладено такі завдання: забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів; запобігання правопорушенням та їх припинення; охорона і забезпечення громадського порядку; виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили; забезпечення безпеки дорожнього руху; участь у поданні соціальної та правової допомоги громадянам, сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків [2].

Однак, на сьогоднішній день здійснення прав людини вимагає створення умов і способів, які б забезпечували їх практичну реалізацію, надійну охорону і захист, тобто певні гарантії. Проголошення будь-якого права людини, навіть закріпленого відповідними правовими актами держави – ніщо без реальних гарантій його існування.

В теорії права існують різні підходи до класифікації конституційно- правових гарантій, в основу якої покладають різні критерії. Так, залежно від змісту та виду суспільної діяльності гарантії поділяються на загальні (економічні, політичні, соціальні, ідеологічні, духовні та організаційні) і юридичні. Юридичні гарантії становлять визначені законом правові умови та засоби забезпечення реалізації, охорони та захисту прав і свобод громадян. Головне їх завдання – забезпечення виконання суб'єктивних прав та обов'язків громадян. Гарантії дозволяють під час реалізації прав громадян отримати максимально можливий соціально-економічний ефект; вони покликані забезпечувати чітке і неухильне виконання нормативних актів, законність та правопорядок в державі. Серед юридичних гарантій можна виділити інститут скарг та заяв громадян [3, с.88–98].

Існує також поділ гарантій залежно від характеру правових норм на матеріальні і процесуальні. Перші – це передбачені законодавством найважливіші умови забезпечення охорони і захисту прав і свобод, які мають загальнообов'язковий характер. Процесуальні ж гарантії – це передбачена законом система умов і засобів забезпечення прав і свобод людини організаційно-процедурного характеру.

Залежно від того, які органи залучаються до захисту прав і свобод, гарантії поділяються також на судові і позасудові. Однією з позасудових гарантій є можливість громадян звертатися до органів внутрішніх справ не лише з метою охорони, а також з метою реалізації певних прав, гарантованих Конституцією України. Тому успішне виконання завдань, покладених державою на органи внутрішніх справ, безпосередньо залежить від належного рівня організації системи розгляду та прийняття рішень за зверненнями громадян.

Конституція України встановлює, що кожен має право захищати свої права та свободи способами, не забороненими законами. Зокрема, вона гарантує громадянам право на звернення до будь-яких органів влади та посадових і службових осіб цих органів, які зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом термін.

Крім того, конституційна норма послужила імпульсом до прийняття Закону України «Про звернення громадян», який визначає три види зверень: пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) та скарги і розкриває зміст цих понять [4]. Ці звернення містять різноманітну інформацію, вони відрізняються за своєю юридичною характеристикою і відповідно тягнуть за собою неоднакові правові наслідки.

Звернення громадян – це одна з форм їх участі в управлінні, у вирішенні державних і громадських справ, воно є способом реалізації або відновлення порушеного права. Крім того, звернення – важливе джерело інформації, корисної для вирішення питань державного, господарського та соціально-культурного розвитку, що містить відомості про процеси, які відбуваються в суспільстві.

Право на звернення є абсолютним, необмеженим, невідчужуваним правом громадянина. Кожна дієздатна людина може подати його з будь-якого значущого для неї приводу у будь-який час. Для реалізації цього права не потрібно попередньої згоди державних органів або службових осіб. Прямий обов'язок суб'єктів державної влади – приймати, реєструвати, розглядати звернення, давати відповіді заявникам.

Право на звернення не обмежене за змістом та за формою. Предметом звернення можуть бути відносини, що зачіпають найрізноманітніші сфери суспільного життя. Так, до органів внутрішніх справ громадяни можуть звертатися з такого приводу:

- повідомлення про вчинення злочину чи іншого правопорушення;
- з приводу зникнення осіб;
- зі скаргами на дії працівників міліції;

– звернення за адміністративними послугами (мається на увазі отримання різних дозволів та з паспортних питань (отримання, заміна чи втрата паспорта) тощо).

Але найчастіше, як правило, громадяни звертаються до органів внутрішніх справ тоді, коли стають жертвами протиправних дій. В інших випадках населення неохоче йде на контакт з працівниками міліції, більше того, уникає його. Однак цьому явищу є певне пояснення.

Безумовно, у значній частини населення ставлення до міліції базується на особистих спостереженнях за її роботою, але певний вплив на уявлення мають і чутки. Проте, не дивлячись на низький в цілому рівень поінформованості про роботу міліції, у громадськості сформувалось досить стале негативне уявлення про її працівників. Серед причин небажання зайвий раз контактувати із працівниками органів внутрішніх справ слід виділити такі чинники:

- грубість та корумпованість працівників міліції;
- байдужість та черствість;
- боязнь бюрократичної тяганини;
- роздратування, а іноді навіть ворожість з боку працівників органів внутрішніх справ;
- марна трата часу;
- відсутність віри в можливість міліції.

Тому досить часто громадяни намагаються самостійно вирішити свої проблеми і лише в разі невдачі звертаються до міліції як до останньої надії. Крім того, існує ще одна причина небажання звертатися до органів внутрішніх справ (мається на увазі взаємодія цих органів з населенням), і вона є досить вагомою. Ментальність нашого суспільства розцінює будь-яку допомогу правоохоронним органам як «стукацтво».

На жаль, трапляються непоодинокі випадки, коли, вбачаючи в міліції панацею від усіх негараздів, вважають, що з яким би питанням людина туди не звернулася, їй має бути надана допомога. Тому велика кількість питань, з якими громадяни звертаються до органів внутрішніх справ, дуже часто перебуває за межами їх компетенції. Як наслідок, неможливість владнати свої справи таким чином викликає бурю негативних емоцій щодо працівників міліції, приписуючи їм масу негативних якостей.

Проте не лише негативне ставлення до міліції з боку населення, але й до населення з боку міліції накладає відбиток на особливості їх взаємовідносин. Незаконні дії працівників щодо прав і свобод особи сприймаються громадянами дуже гостро і болюче. Факти беззаконня в діяльності працівників міліції небезпечні не лише тим, що спричиняють шкоду конкретній особі, але як наслідок породжують правовий неглізм. Люди втрачають впевненість у своїй захищеності державою.

Таким чином, негативна громадська думка про органи внутрішніх справ відображається на особливостях контактів населення з працівниками міліції, що в багатьох випадках тягне за собою зниження ефективності діяльності останніх, а це, в свою чергу, призводить до формування негативного стереотипу сприйняття органів внутрішніх справ в цілому.

З метою хоча б часткового виправлення такого стану справ доцільно було б більш ретельно ставитися до підбору кадрів органів внутрішніх справ, оскільки представники міліції не завжди мають необхідну підготовку і особисту готовність до взаємодії з населенням на принципах співпраці та довіри. Тому при прийомі на роботу потрібно приділяти особливу увагу не лише професіоналізму, але і наявності таких особистих якостей, які дозволили б працівнику ефективно виконувати покладені на нього обов'язки [5].

Варто зазначити, що в науковій літературі не існує визначення єдиного уніфікованого набору таких якостей, але більшість дослідників підкреслюють не-

обхідність присутності у структурі особистості правоохоронців таких елементів як: здатність співчувати іншій людині, доброзичливість, чутливість, безкорисливість, терпимість щодо різних нестандартних проявів поведінки, зовнішнього вигляду і способу мислення будь-якої людини та ін. До того ж слід підкреслити, що така діяльність потребує великого самовладання, здатності не виходити з себе в найскрутніших ситуаціях, співвідносити свою поведінку, спрямовану на інших людей, з вимогами моральних та правових норм.

Можливо, саме завдяки цим заходам буде змінено відносини між населенням і міліцією, замінивши недовіру на взаєморозуміння та партнерство. І тоді питання, звертатися до органів внутрішніх справ чи ні, зникне само собою.

Список літератури: 1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст.141. 2. Про міліцію: Закон України // Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 4. Ст.20. 3. Синюкова Т.В. О системе юридических гарантий прав и обязанностей советских граждан // Вопросы теории государства и права: Личность, право, правовая система. Межвуз. науч.сб. (Вып.8). Саратов, 1988. 4. Про звернення громадян: Закон України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 47. Ст.256. 5. Болотова В.А. Основные факторы формирования общественного мнения о деятельности милиции среди населения // Вісник Університету внутрішніх справ. 1999. Вип. 8.

Надійшла до редколегії 05.02.03